

Nr 120.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående omskolning av i militärtjänst skadade; given Stockholms slott den 23 februari 1945.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Per Edvin Sköld.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 23 februari 1945.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, BERGQUIST, DOMÖ, EWERLÖF, RUBBESTAD, OHLIN, ERLANDER, DANIELSON, ANDRÉN.

Efter gemensam beredning med cheferna för social-, ecklesiastik- och finansdepartementen anmäler chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld, fråga om omskolning av i militärtjänst skadade samt anför härutinnan följande.

I en av chefen för armén den 17 juni 1944 till Kungl. Maj:t överlämnad skrivelse föreslog försvarsområdesbefälhavaren i Kristianstads försvarsområde, att personal, som drabbats av olycksfall under militärtjänstgöring, varav viss invaliditet följt, måtte under förutsättning av kompetens och lämplighet beredas företräde vid antagandet av civil arbetskraft inom krigsmakten. I an-

ledning härav uppdrog Kungl. Maj:t den 7 juli 1944 åt *kommittén för partiellt arbetsföra* att inkomma med utredning och förslag i ämnet. Med skrivelse den 10 februari 1945 har kommittén framlagt förslag om vidtagande av provisoriska åtgärder för omskolning av beredskapsinvalider.

Av kommitténs skrivelse framgår, att kommittén föranstaltat om inventering av de för invalider lämpliga arbetsuppgifter, som erbjudas inom krigsmakten. Rapporten rörande denna inventering vilade hos kommittén i avvaktan på resultatet av en inom riksförsäkringsanstalten på kommitténs begäran påbörjad utredning i syfte att beträffande dem som åtnjuta livränta i anledning av invaliditet efter olycksfall under beredskapstjänstgöring klarlägga vissa förhållanden, främst invalidernas antal, skadornas art och svårighetsgrad, tidigare och nuvarande arbetsförhållanden. Denna utredning krävde viss tid och kommittén såge sig för närvarande ej i stånd att på grundval av densamma och berörda inventering framlägga några förslag.

Tidigare hade kommittén i yttrande till chefen för socialdepartementet över ett av särskilt tillkallade sakkunniga i maj 1944 avgivet betänkande angående arbetsvård åt krigsskadade såsom sin uppfattning framhållit, att ur arbetsvårdssynpunkt ingen anledning finnes att göra skillnad mellan krigsskadade och andra invalider. Med krigsskadade borde givetvis likställas personer, som skadats under fullgörande av värnplikts- och beredskapstjänstgöring. Samhället hade intresse av att partiellt arbetsföra i största möjliga utsträckning utnyttjades inom produktionen, oavsett vilka omständigheter, som vållat arbetshindret. Under den övergångstid, som komme att förflyta, innan en effektiv arbetsvård för alla grupper av partiellt arbetsföra organiserades, vore det emellertid naturligt, att man beaktade de särskilda förpliktelser gentemot här ifrågavarande grupper, som måste anses åvila samhället. Detta kunde föranleda, att provisoriska åtgärder för arbetsberedning för beredskapsinvalider vidtoges, liksom att inom vissa arbetsområden inom statsförvaltningen dessa partiellt arbetsföra gäves ökade konkurrensmöjligheter. Det syntes sålunda kommittén önskvärt, att vissa åtgärder skyndsamt vidtoges för att förbereda beredskapsinvalidernas återinpassning i arbetslivet, och då dessa åtgärder vore av den natur, att de för sitt genomförande krävde statlig medelsanvisning, ville kommittén redan nu framlägga ett första förslag i ämnet.

I enlighet med sedan den 1 juli 1944 gällande bestämmelser åtnjöte den, som drabbats av kroppsskada till följd av militärtjänstgöring och på vilken allmänna tjänstepensionsreglementet ej vore tillämpligt, ersättning enligt 1927 års militärsättningsförordning med däri gjorda ändringar, eller — där fråga vore om hemvärnsman — ersättning enligt särskild förordning, som nära överensstämde med militärsättningsförordningen. Ersättningen utginge i form av sjukpenning eller livränta. Storleken av såväl sjukpenning som livränta fastställdes efter en 4-gradig skala och berodde av den skadades militära utbildning och tjänstgöringstid samt ålder. Vid fullständig förlust av arbetsförmågan utginge sjukpenning med högst 5 kronor och lägst 3 kronor 50 öre per dag samt livränta med högst 1 800 och lägst 1 176 kronor

per år¹⁾). Jämlikt förordningen den 28 juni 1941 (nr 591) med däri gjorda ändringar om familjebidrag åt värnpliktiga med flera, vilka drabbats av kroppsskada, kunde därjämte familjebidrag i vissa fall utgå till den, som vore berättigad till livränta eller sjukpenning.

Dessa från det allmänna utgående ersättningar kunde, yttrar kommittén, emellanåt anses tillfredsställande. Detta torde i allmänhet vara förhållandet, när ersättningarna överstege eller svarade mot vad den skadade genom arbete i eget yrke förtjänade före skadans inträffande. I det stora flertalet fall torde dock en ofta avsevärd inkomstminskning inträda och den skadade och hans familj komma i ekonomiska svårigheter, särskilt under en övergångsperiod, innan anpassning till det nya läget ägt rum. Detta gällde i första hand alla dem, som på grund av skadans art ej hade möjlighet att återgå till sitt förra arbete utan måste söka sin utkomst inom yrken, där de saknade erfarenhet och utbildning.

Vidare yttrar kommittén följande rörande den enskilda hjälpverksamheten på området:

Närmast med anledning av ubåten »Ulvens» förolyckande i maj 1943 igångsattes under Hans Maj:ts Konungens beskydd en insamling för bildande av en stiftelse, »Kungafonden Med folket för fosterlandet», med huvudsyfte att vid sidan av den av staten beviljade ersättningen i mån av behov i varje särskilt fall bereda ekonomiskt stöd åt efterlevande till personer, som omkommit under beredskapstjänstgöring, men även att bereda ekonomisk hjälp åt arbetsoförmögna samt partiellt arbetsföra beredskapsinvalider. Den 1 januari 1945 till Kungafonden influtna bidrag uppgingo sammanlagt till 3,5 miljoner kronor. Insamlingen fortsattes alltjämt men avsåges skola avslutas, när kapitalbehållningen nått 4 miljoner kronor under förutsättning dock att den förstärkta försvarsberedskapen då upphört. Räntemedlen beräknades därefter kunna täcka de delvis fleråriga understödsförpliktelser, som Kungafonden vid ifrågavarande tidpunkt iklätt sig, och även kostnaderna för utgivandet av nya bidrag för de skadefall i militärtjänst, som kunde inträffa efter beredskapens upphävande. Från Kungafonden hade intill den 1 januari 1945 beviljats bidrag i 717 olika fall med sammanlagt 537 000 kronor. I närmare 200 av dessa fall hade hjälpen lämnats till efterlevande. Övriga bidrag hade utgått till beredskapsinvalider och deras familjer samt i 29 fall avsett hjälp till uppehälle m. m. under omskolning av beredskapsskadad vid någon av de kurser, som anordnats av Hjälpkommittén för Finlands invalider.

Hjälpkommittén för Finlands invalider, som erhöle medel för sin verksamhet genom den s. k. blå-vita tippningen och genom gåvor från organisationer och enskilda, avsåg, då den bildades i mars 1942 — som namnet angäve — att ge hjälp åt Finlands krigsinvalider. Emellertid kom verksamheten snart att omfatta invalider från samtliga nordiska länder, och sedan september 1942 hade 165 svenska beredskapsinvalider erhållit hjälp genom kommittén. Den hade tagit till uppgift att genom omskolning bereda möjlighet för invalider, som ej kunde återgå till sitt gamla arbete, att lära nya och med hänsyn till skadornas art lämpliga yrken. I valet mellan att ge ett fåtal invalider en fullständig och kostsam utbildning och att möjliggöra för ett större antal att erhålla en kortare och mera förberedande utbildning hade man valt det senare alternativet i förhoppning att en sådan kortare kurs skulle vara tillräcklig för att invaliden skulle kunna få en anställning med möjlighet till arbetsträning i det nya yrket. Det stora flertalet av de sålunda omskolade hade kunnat placeras på arbetsmarknaden.

¹⁾ Till de angivna beloppen kommer dyrtidstillägg med f. n. 40 %.

Genom dessa på privat initiativ tillkomna hjälpkationer hade, framhåller kommittén, under de sista åren i många fall en värdefull hjälp kunnat lämnas beredskapsinvalider. Antalet beredskapsskadade hade emellertid numera nått sådan storleksordning — enligt från riksförsäkringsanstalten inhämtade upplysningar utginge för närvarande livränta i något över 2 000 fall — att uppgiften att hjälpa beredskapsinvalider till återinpassning i arbete blivit alltför omfattande för att på ett fullt effektivt sätt kunna handhas av privata krafter. Kommittén ville därför föreslå, att vissa förberedande statliga åtgärder i syfte att lösa beredskapsinvalidernas arbetsproblem vidtoges.

Vid framläggandet av detta förslag hade kommittén funnit sig böra gå utöver det givna uppdraget, som avsåge utredning av lämpligheten att under beredskapstjänstgöring skadade bereddes företräde vid antagandet av civil arbetskraft inom krigsmakten. För ett flertal arbetsuppgifter av avsedd art torde visserligen beredskapsinvalider, eventuellt efter viss omskolning, med fördel kunna användas. Vid en kommande omställning av försvaret till fredsberedskap måste man dock förvänta en på vissa områden betydande personalinskränkning, och antalet nyanställningar torde därför under en kanske långvarig övergångsperiod nedgå. Hänsyn borde jämväl tagas till att vid en arbetsberedning enbart syftande på försvarets anställningsmöjligheter invalidens anlag och tidigare yrkeskunskap ej alltid kunde utnyttjas. Kommittén föreslog därför åtgärder, avsedda att främja sysselsättning av beredskapsinvaliderna inom såväl statsförvaltningen överhuvudtaget som det fria näringslivet.

Dessa åtgärder borde, anför kommittén vidare, huvudsakligen avse dem, som på grund av skadans art ej hade möjlighet att återtaga tidigare yrke eller anställning. Det måste anses vara ur alla synpunkter önskvärt, att dessa, i den mån de ej vore helt arbetsoförmögna, så snart ske kunde bereddes möjlighet att på ett annat område göra en arbetsinsats och därmed bidra till sin egen och sin familjs försörjning. För många torde redan nu förefintliga arbetsförmedlingsorgan vara tillfyllest. Särskilt kunde man vänta, att de vid ett flertal länsarbetsnämnder tillsatta assistenterna för partiellt arbetsföra skulle komma att göra en insats för detta klientel.

Emellertid hade det ofta visat sig omöjligt för invaliden att finna arbete utan föregående omskolning till annat yrke. Hur många fall detta gällde, kunde ännu icke uppgivas. Nämnda inom riksförsäkringsanstalten påbörjade statistiska undersökning komme att ge en uppfattning om antalet beredskapsinvalider, som nu befunne sig i detta läge. Härtill måste läggas de som kunde väntas ytterligare bli skadade, innan den nuvarande försvarsberedskapen kunde avvecklas. Redan nu kunde man med visshet påstå, att det rörde sig om ett avsevärt antal. Sålunda kunde man utgå från att de flesta invalider, som tidigare haft tungt arbete, såsom jordbruks- och skogsarbetare, sjömän m. fl., behövde genomgå omskolning, innan de kunde finna annat arbete.

Kommittén ville därför understryka, att av kommittén enligt det följande föreslagna åtgärder ej kunde anses tillfyllest utan borde betraktas som en

inledning till en mera omfattande omskolningsverksamhet. Det syntes kommittén värdefullt, att verksamheten till en början gäves en begränsad omfattning, så att samlade erfarenheter i fortsättningen kunde utnyttjas.

Kommittén ansåge, att kostnaden för omskolning i princip borde åvila staten. Kostnaden borde omfatta ej blott utgifter för utbildningen utan även uppehälle för invaliden under utbildningstiden, då i annat fall ekonomiska svårigheter skulle hindra många utav dem, som bäst behövde hjälpen, att utnyttja densamma.

Vid arméns verkstäder hade redan kurser för beredskapsinvalider anordnats, dels i avsikt att giva dem specialutbildning med möjlighet till anställning vid försvarsväsendet, dels med inriktning på att öka deras möjligheter att söka arbete inom verkstadsindustrien. Denna verksamhet borde fortsätta och om möjligt utvidgas. Behovet av utbildning torde emellertid icke kunna tillgodoses härmed, utan ytterligare kursverksamhet borde enligt kommitténs förmenande komma till stånd. I viss utsträckning torde sådan kunna anordnas vid redan befintliga yrkesskolor, varigenom mera omfattande och kostnadskrävande anordningar kunde undvikas. Möjligen kunde dock särskild utrustning i vissa fall behöva anskaffas. Vidare torde Hjälpkommittén för Finlands invalider även framgent kunna ställa platser vid sina omskolningskurser till förfogande för svenska beredskapsinvalider.

För att nå syftet att bereda framtida försörjningsmöjligheter kunde i en del fall grundligare utbildning, exempelvis i ett hantverksyrke, böra meddelas. Möjligheten att med användande av anslagna medel för omskolningsverksamheten bereda sådan mera omfattande utbildning borde hållas öppen. I den mån så kunde ske torde i dylika fall vederbörande böra placeras som elev i ordinarie kurs vid verkstadsskola. Även utplacering hos enskild näringsidkare borde kunna övervägas.

Utsikter torde emellertid i många fall föreligga att genom kortare utbildning nå försörjningsmöjlighet, varvid kurstiden i likhet med vad redan skett vid liknande kurser torde kunna begränsas till sex à åtta månader. Vid dylika kortare kurser borde varje kursdeltagare erhålla en timpenning för varje närvarotimme enligt de grunder, som för närvarande gällde vid av överstyrelsen för yrkesutbildning anordnade beredskapskurser. Det syntes vara fördelaktigt att använda denna form såsom bidrag till uppehållet, då den samtidigt stimulerade till utnyttjande av kurstiden. Därutöver erforderligt bidrag till kursdeltagares uppehälle under kurstiden borde utgå i form av stipendium för att möjliggöra en avvägning med hänsyn till hjälpbehovet. Kursdeltagare borde även erhålla ersättning för eventuella resekostnader till och från kursorten. Kommittén beräknade med ledning av kostnadskalkyler, som uppgjorts av överstyrelsen för yrkesutbildning för planerade kurser för arbetslösa (SOU 1944: 25), samt erfarenheter från omskolningskurserna vid arméns verkstäder den årliga kurskostnaden per elevplats vid dylika kortare kurser till omkring 1 300 kronor, i vilket belopp dock icke inginge kostnader för eventuellt erforderlig nyanskaffning av maskiner eller dylikt. Härtill komme kostnader för timpenning och stipendier, inklusive resekostnader, vilka per elevplats och

är torde kunna beräknas till respektive 900 kronor och 700 kronor. Vid beräkning av sistnämnda belopp hade hänsyn tagits till att kursdeltagarna uppbure livränta, ehuru denna dock i regel endast om kursdeltagaren icke vore familjeförsörjare eller om han erhöle utbildning i hemorten torde kunna tagas i beaktande vid stipendiets utmätande. För att underlätta för kursdeltagare, som åtnjöte för viss begränsad tid fastställd livränta, att överblicka sin ekonomiska ställning under hela kurstiden vore det enligt kommitténs uppfattning av betydelse, att riksförsäkringsanstalten bemyndigades att låta livränta, som utginge då utbildningen påbörjades, utgå med oförändrat belopp — därest ej skäl till förhöjd ersättning uppkomme — under hela den tid som kursen varade. Det undandroge sig kommitténs bedömande, huruvida behov av ändrade bestämmelser i militärsättningsförordningen påkallades till följd härav.

Handhavandet av utbildningsverksamheten borde ankomma på en central myndighet. I det tidigare berörda betänkandet angående arbetsvård åt krigsskadade hade föreslagits inrättandet av en särskild arbetsvårdsnämnd med ett till denna nämnd knutet kansli. Enligt sakkunnigförslaget skulle detta organ omhändervä bland annat omskolning av krigsinvalid. Vissa myndigheter hade i yttrande över betänkandet förordat sagda organs inrättande redan nu för att omhändervä motsvarande uppgifter i fråga om beredskapsinvalid. I avvaktan på beslut i anledning av detta betänkande och däröver angivna yttranden föresloge kommittén, att åt statens arbetsmarknadskommission uppdroges att tills vidare fungera som arbetsvårdsorgan för beredskapskadade. För handläggande av dessa ärenden borde kommissionen beredas tillgång till nödig sakkunskap. Då dessutom särskilda arbetskrafter torde erfordras för denna uppgift, borde kommissionens avlöningsanslag för nästa budgetår beräknas med hänsyn tagen jämväl till detta behov. För organiserande och ledning av utbildningen, utarbetande av undervisningsplaner, inspektion av kursverksamheten och dylikt borde emellertid kommissionen anlita den myndighet, som handhade överinseendet över utbildningen inom motsvarande yrkesområde.

Enligt förut angivna beräkningar skulle de årliga kostnaderna för en omskolningsverksamhet för beredskapsinvalid, som avsåge kortare kurser och omfattade 100 ständigt belagda utbildningsplatser, uppgå till ett belopp av 290 000 kronor. Därtill komme kostnader för beredande av uppehälle m. m. för beredskapsinvalid, som befunes böra erhålla en mera grundlig utbildning. För nämnda ändamål ävensom för anskaffning av eventuellt erforderlig nyuppsättning av maskinell eller annan utrustning torde böra beräknas ett belopp av förslagsvis 35 000 kronor. Sammanlagt borde således ett anslag av förslagsvis 325 000 kronor ställas till arbetsmarknadskommissionens förfogande. Detta anslag syntes böra anvisas under riksstatens fjärde huvudtitel, som ju redan hade att bära kostnader för ersättningar enligt militärsättningsförordningen. Det borde få ankomma på arbetsmarknadskommissionen att träffa överenskommelse rörande omskolningskurser för beredskapsinvalid med de myndigheter och institutioner, som funnes kunna anordna sådana, samt att meddela beslut i fråga om stipendier, som skulle utgå ur

det föreslagna anslaget. På arbetsmarknadskommissionen borde även ankomma att efter prövning ur medicinsk och yrkesteknisk synpunkt uttaga elever till sålunda anordnade kurser samt vidtaga erforderliga åtgärder för beredande av grundligare utbildning i de fall sådan ansåges böra ifrågakomma.

Om här föreslagna åtgärder genomfördes och den skadade själv därmed bereddes underhåll under omskolningstiden, kvarstode likväl för många ekonomiska bekymmer för familjen, då enligt militärsättningsförordningen utgående ersättning jämte i vissa fall därmed förbundet familjebidrag kunde visa sig otillräcklig. Här torde tills vidare en stor insats kunna göras av Kungafonden och annan privat hjälpverksamhet, som genom en friare prövning hade möjlighet att anpassa hjälpen efter behovet i det enskilda fallet.

Sedan omskolningen avslutats, återstode arbetsanskaffningen för invaliderna. Denna borde i vanlig ordning handhas av arbetsmarknadskommissionen genom arbetsförmedlingarna. Erfarenheten visade dock, att stora svårigheter mötte vid arbetsanskaffning för partiellt arbetsföra. Kommittén hade prövat den uppkomna frågan om beredande av företräde vid i övrigt lika lämplighet åt beredskapsinvalider vid antagande av civil arbetskraft inom försvaret och funne en sådan anordning i viss utsträckning vara lämplig. Kommittén funne dock för sin del, att ett dylikt företräde borde i likhet med vad som redan gällde beträffande f. d. fast anställt manskap (SFS 1936: 505), utsträckas att omfatta samtliga grenar av statsförvaltningen. Kommittén föreslog, att cirkulär utfärdades av innehåll, att vid antagande av arbetskraft inom statsförvaltningen sökande, som skadats i militärtjänst, vid lika lämplighet i övrigt och då kroppsskadan prövats icke kunna utgöra avsevärt hinder i det ifrågavarande arbetet, skulle beviljas företräde framför varje annan sökande, även företrädesberättigad f. d. fast anställd av manskapet. Därjämte borde vid förhandlingar om kollektivavtal, som avsåge i statlig tjänst anställda, en klausul intagas, i syfte att tillförsäkra beredskapsinvalider nödigt hänsynstagande vid avskedanden.

Kommittén har hemställt,

att Kungl. Maj:t måtte åt statens arbetsmarknadskommission uppdraga att tills vidare fungera såsom arbetsvårdsnämnd för under militärtjänstgöring skadade samt vid framläggande för riksdagen av beräkning av kommissionens avlöningsanslag för nästa budgetår taga hänsyn till det behov av ytterligare arbetskraft hos kommissionen, som kunde föranledas av dess nya arbetsuppgift,

att för anordnande av omskolningskurser och beredande av utbildning för under militärtjänstgöring skadade, som prövades vara i behov därav, ett anslag av 325 000 kronor måtte äskas av riksdagen för budgetåret 1945/46 och ställas till arbetsmarknadskommissionens förfogande att av kommissionen disponeras i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder, som i det föregående angivits,

att riksförsäkringsanstalten måtte bemyndigas att låta livränta, som utginge till deltagare i dylik kurs eller utbildning, utgå med oförändrat belopp under hela kurstiden, samt

att cirkulär måtte utfärdas till statsmyndigheterna av innehåll att vid antagande av arbetskraft inom statsförvaltningen vid i övrigt lika lämplighet — och då kroppsskadan prövats icke kunna utgöra avsevärt hinder i det ifrågasvarande arbetet — företräde skulle givas den, som skadats i militärtjänst.

Samråd i ärendet hade ägt rum med *statens arbetsmarknadskommision, överstyrelsen för yrkesutbildning* samt *stiftelsen Kungafonden*, vilka förklarar sig icke ha något att invända gentemot de sålunda framförda förslagen.

I utlåtande den 14 februari 1945 har *riksförsäkringsanstalten* tillstyrkt, att beredskapsinvalider tillförsäkras livränta med oförändrat belopp under tid för avsedd omskolning. Av bestämmelserna i 6 § 2), 9 och 20 §§ i militärsättningsförordningen framginge, att vid bedömning i vad mån kroppsskada eller sjukdom åstadkommit nedsättning av arbetsförmågan hänsyn skulle tagas ej blott till skadans beskaffenhet och inverkan på den skadades eller sjukets förmåga i allmänhet att försörja sig genom arbete utan även till skadans eller sjukdomens inflytande på de särskilda färdigheter, som för drivande av den skadades eller sjukets yrke vore erforderliga, samt till vederbörandes ålder m. m. Vid bedömningen toges emellertid enligt praxis i första hand hänsyn till olycksfallets eller sjukdomens inverkan på vederbörandes förmåga i allmänhet att försörja sig genom arbete och först i andra hand till övriga omständigheter. Av anförda bestämmelser följde, att förordningens nuvarande lydelse icke medgäve, att livränta under tid för omskolning regelmässigt utgäves med oförändrat belopp. Därest den föreslagna anordningen med utgivande av oförändrad livränta skulle avses bli permanent, låge närmast till hands att för dess genomförande vidtaga en ändring i militärsättningsförordningen. Då emellertid av den remitterade skrivelsen syntes framgå, att anordningen vore avsedd att utgöra en provisorisk åtgärd i avvaktan på införandet av en effektiv arbetsvård för olika grupper av partiellt arbetsföra, torde densamma böra förverkligas genom utgivande av statsmedel av en i särskild ordning fastställd tilläggsersättning till de enligt förordningen utgående livräntorna.

I detta sammanhang finge jämväl, yttrar riks-försäkringsanstalten, beaktas den i samband med omskolning uppkommande frågan i vad mån invaliditetsgraden påverkas av att invalidens arbetsförmåga på grund av förvärvad yrkeskicklighet eller allmän kunnighet kunde med bättre resultat utnyttjas i den efter omskolningen erhållna nya verksamheten. Såsom förut angivits toges vid invaliditetsbedömningen hänsyn i första hand till skadans eller sjukdomens inverkan på vederbörandes allmänna försörjningsförmåga genom arbete och i andra hand till inflytandet på de särskilda färdigheter, som erfordrades för hans yrke m. m. I många fall fastställdes invaliditeten endast för viss tid, varför en möjlighet till omprövning av densamma i sådana fall föreläge. Enligt hittills tillämpad praxis torde emellertid en förbättring av invalidens förvärvsförmåga genom omskolningen i regel icke eller i varje fall endast i mycket begränsad omfattning medföra någon förändring i invaliditetsbedömningen. Detta vore emellertid en fråga, vars avgörande bleve beroende av försäkringsrådets ställningstagande.

Ur allmän synpunkt är det ett betydande intresse, att den som genom olycksfall eller av annan orsak blivit satt ur stånd att tillfredsställande sköta sitt tidigare arbete får möjlighet att övergå till annat yrkesområde, där skadan icke är till lika stor olägenhet. Otvivelaktigt förhåller det sig också så, att kronan i detta hänseende har ett alldeles speciellt ansvar såvitt angår dem, som fått sin skada under värmplikttjänstgöring. De ersättningar, som utgå till värmpliktiga jämlikt militärsättningsförordningen och motsvarande författningar, utgöra ofta en otillräcklig grund att bygga upp en framtida försörjning på.

Visserligen ha dessa ersättningar under de senaste åren höjts vid olika tillfällen, varvid sikte särskilt tagits på familjeförsörjare och efterlevande. På uppdrag av Kungl. Maj:t är socialvårdskommittén sysselsatt med fortsatt revision av bestämmelserna på området, som torde leda till förslag om en ytterligare förbättring av ersättningsförmånerna. Men även om en sådan förbättring kommer till stånd, synes det angeläget, att åtgärder vidtagas till underlättande av de skadades möjligheter att övergå till annat arbetsområde för att på så sätt trygga sin försörjning. Ett av de viktigaste leden i dessa åtgärder måste bli att genom omskolning utbilda de skadade för nya arbetsuppgifter. Det synes mig riktigt, att statsverket bör anordna och bekosta dylik omskolning.

Såsom av det föregående framgår har denna fråga på uppdrag av Kungl. Maj:t upptagits av kommittén för partiellt arbetsföra. Kommittén har funnit behov föreligga av en mera djupgående undersökning rörande den slutliga omfattningen av den verksamhet, som erfordras på området. I avbidan härpå har kommittén framlagt förslag till vissa provisoriska åtgärder till komplettering av dem som vidtagits dels genom armémyndigheternas försorg i form av omskolningskurser för beredskapsinvalider vid försvarets verkstäder, dels av enskilda hjälpsammanslutningar. Såvitt nu kan bedömas torde det mer definitiva förslag, som kommittén efter slutförd ytterligare utredning kommer att framlägga, icke kunna till sina huvuddrag mera väsentligt avvika från de riktlinjer, som uppdragits i kommitténs nu föreliggande förslag till provisoriska åtgärder. Närmast synes frågan för närvarande gälla i vilken omfattning verksamheten under den närmaste tiden bör bedrivas och vilka anslagsmedel som för ändamålet böra ställas till förfogande. Såsom av kommitténs utredning inhämtas utgå från riksförsäkringsanstalten icke mindre än omkring 2 000 livräntor till beredskapsskadade. Denna siffra ger vid handen, att ganska stora krav kunna komma att ställas på verksamhetens omfattning.

I likhet med kommittén håller jag före, att omskolningen icke bör begränsas till att sätta vederbörande i stånd att inneha anställning vid försvarets egna institutioner utan överhuvudtaget avse att göra invaliderna skickade att tagas i anspråk för nya och med hänsyn till skadorna lämpligare arbetsuppgifter i det allmännas tjänst och inom näringslivet. I detta sammanhang vill jag dock uttala, att det ur många synpunkter är i och för sig önskvärt, att de omskolade kunna sysselsättas inom statliga institutioner. Statsverket torde nämligen ofta kunna i högre grad än enskilda lämna arbetsuppgifterna efter den skadades möjligheter och även anpassa arbetsförhållandena därefter.

Mot de av de sakkunniga föreslagna grunderna för omskolningens anordnande och bedrivande har jag i huvudsak icke funnit anledning till erinran. Utbildningen bör sålunda självfallet i möjligaste mån anpassas efter förhållandena i de särskilda fallen och inriktas i vissa fall på en grundligare utbildning vid ordinarie skolor och utbildningsanstalter, i andra fall på kortare kurser, anordnade antingen fristående eller i anknytning till befintliga läroanstalter eller med utnyttjande av andra till buds stående utbildningsmöjligheter. Jag delar de sakkunnigas mening, att mera omfattande och kostnadskrävande extra anordningar om möjligt böra undvikas. Utbildningsverksamheten synes böra i huvudsak omfatta de personalkategorier, som avses i 1 § militärsättningsförordningen, och närmast sådana invalider, vilkas skador uppstått till följd av tjänstgöring under förstärkt försvarsberedskap.

Endast undantagsvis torde kunna antagas, att utgående statliga olycksfallsersättningar lämna tillgång till bestridande av kostnaderna för uppehållet under utbildningen och av andra med densamma sammanhängande utgifter. Till kursdeltagarna — vare sig fråga är om utbildning vid ordinarie läroanstalter eller vid kortare kurser — böra därför i enlighet med föreliggande förslag utgå statliga utbildningsstipendier — i den mån så är lämpligt i form av timpenning för närvarotimme — samt ersättning för eventuella resekostnader till och från kursorten. Då det individuella stipendiebehovet säkerligen är mycket varierande, möta svårigheter att i detta sammanhang fastställa generella stipendiegrunder. Det synes få ankomma på Kungl. Maj:t att i ämnet meddela närmare bestämmelser på grundval av det av kommittén för partiellt arbetsföra framlagda förslaget.

I likhet med kommittén och riksförsäkringsanstalten utgår jag från att invaliderna skola under utbildningstiden — vare sig de av statsverket vidtagna anordningarna anlitas eller de själva sörja för sin utbildning — åtnjuta livränta med oförändrat belopp. Att av denna anledning anvisa särskilda anslagsmedel för bestridande av kostnaderna för erforderlig tilläggsersättning, på sätt riksförsäkringsanstalten föreslagit, kan jag icke finna erforderligt. I stället synes av riksdagen böra utverkas medgivande av innebörd, att avsedda livräntor må, utan hinder av eljest gällande bestämmelser, under ifrågavarande utbildning utgå med minst det belopp, vartill livräntetagaren varit berättigad vid omskolnings- eller utbildningstidens början.

Vid utarbetandet av sitt förslag ha de sakkunniga utgått från att utbildningsstipendierna skola avse endast den skadade själv, alltså icke hans hemmavarande familj. Med hänsyn till de konsekvenser ett annat ställningstagande skulle leda till på jämförbara områden måste jag godtaga de sakkunnigas ifrågavarande uppfattning. Detta bör dock icke få hindra, att ytterligare stöd lämnas från statsverkets sida i omskolningssyfte eller eljest för övergång till annan verksamhet i den mån så kan ske utan följder på andra områden. Vid bestämmande av familjebidrag jämlikt förenämnda förordning den 28 juni 1941 om familjebidrag åt värnpliktiga med flera, vilka drabbats av kroppsskada, bör sålunda hänsyn icke tagas till utbildningsstipendium eller timpenning, som tilldelas i omskolningskurs deltagande. Härom torde föreskrift böra meddelas av Kungl. Maj:t, som äger utfärda tillämpningsbestämmelser till nyssnämnda förordning. I viss utsträckning torde rätt till räntefria

värnpliktslån även böra medgivas i enlighet med de bestämmelser som innefattas i förordningen den 31 augusti 1940 om värnpliktslån (SFS nr 824, ändring genom SFS 1942:522). Till denna fråga avser jag i annat sammanhang återkomma.

Vad de sakkunniga föreslagit rörande omskolningsverksamhetens handhavande har icke givit mig anledning till erinran. Jag utgår sålunda från att statens arbetsmarknadskommission tills vidare skall fungera som arbetsvårdsorgan på detta område — frågan om erforderlig förstärkning av kommissionens arbetskrafter torde komma att i annat sammanhang anmälas av chefen för socialdepartementet — och att för den närmaste ledningen av utbildningen skola tagas i anspråk överstyrelsen för yrkesutbildning och de övriga organ, som handhava överinseendet över utbildningen inom respektive yrkesområden.

De sakkunniga ha, såsom av det föregående framgår, beräknat, att de kortare omskolningskurserna skola omfatta 100 ständigt belagda utbildningsplatser. Ehuru jag med hänsyn till invalidernas antal finner detta förslag innefatta en verksamhet i väl liten skala, torde det knappast vara möjligt att under första året giva verksamheten större omfattning. Skulle det å andra sidan vara möjligt att utvidga verksamheten, synes den omständigheten att anslagsberäkningarna grundas på ifrågavarande uppskattning av antalet platser icke få utgöra hinder för en dylik utvidgning. De sakkunniga ha uppskattat kostnaderna för förutnämnda kurser till 290 000 kronor samt kostnaderna för beredande av uppehälle m. m. för invalider, som erhålla mer grundlig utbildning, och för anskaffning av maskinell och annan utrustning till förslagsvis 35 000 kronor. För egen del kan jag från de utgångspunkter rörande verksamhetens omfattning, som de sakkunniga valt, godtaga det första beloppet. Däremot förefaller det som om det senare beloppet, 35 000 kronor, icke kommer att alls vara tillräckligt för avsedda ändamål. En ökning av detta belopp till 100 000 kronor synes vara att förorda. Det sammanlagt erforderliga medelsbehovet skulle i så fall uppgå till (290 000 + 100 000 =) 390 000 kronor. Emellertid synes det med hänsyn till svårigheterna att bedöma den på kortare kurser inriktade verksamhetens omfattning icke möjligt att maximera medelsanvisningen i denna del. Jag föreslår därför, att det anslag, som bör anvisas för ändamålet, betecknas såsom förslagsanslag, vilket anslag tills vidare synes böra i enlighet med kommitténs förslag upptagas under riksstatens fjärde huvudtitel. Ett överskridande av den del av anslaget, som avser beredande av mer grundlig utbildning ävensom maskinanskaffning m. m., synes med hänsyn till utgiftsändamålets karaktär icke böra utan riksdagens medgivande ske. Jag förutsätter, att för detta ändamål icke må under nästa budgetår användas mer än det förut angivna beloppet, 100 000 kronor.

Då utbildningsverksamheten om möjligt bör igångsättas redan under innevarande budgetår, föreslår jag, att å tilläggsstat för budgetåret 1944/45 för ändamålet anvisas ett förslagsanslag av 75 000 kronor, varav högst 15 000 kronor för senast berörda ändamål. Härtill återkommer jag i annat sammanhang. För nästa budgetår synes böra anvisas det förut för helt budgetår beräknade beloppet, lämpligen avrundat till 400 000 kronor.

Såsom kommittén anfört, bör det i vanlig ordning ankomma på de ordinarie arbetsförmedlingsorganen att biträda vid arbetsanskaffning för invalidernas räkning. I syfte att minska de svårigheter som enligt all erfarenhet kunna möta för partiellt arbetsföra vid konkurrensen på arbetsmarknaden har kommittén föreslagit, att i militärtjänst skadade skola vid antagande av arbetskraft inom statsförvaltningen, vid lika lämplighet i övrigt och då kroppsskadan prövats icke kunna utgöra avsevärt hinder i det ifrågavarande arbetet, äga företräde framför varje annan sökande, även framför företrädesberättigat f. d. fast anställt manskap. Vidare har förutsatts, att i vederbörliga kollektivavtal, avseende statlig tjänst, skall införas föreskrift av innebörd, att ifrågavarande invalider skall tillförsäkras nödigt hänsynstagande vid avskedanden. I princip har jag för egen del intet att erinra mot dessa förslag. Frågan synes emellertid tarva ytterligare överväganden och torde få i sinom tid anmälas av chefen för finansdepartementet.

I annat sammanhang har — i samband med behandlingen av fråga om ersättningar till krigsskadade — dryftats, huruvida livräntor, som tillerkänts sådana skadade och som utmåtts från förutsättningen att vederbörande icke kan effektivt utöva sitt tidigare arbete, skola reduceras efter omskolning av den skadade till annat yrkesområde, där samma grad av invaliditet icke kan anses föreligga. Såsom av det föregående framgår har riksförsäkringsanstalten berört denna fråga i sitt föreliggande remissutlåtande. Av utlåtandet framgår, att ifrågavarande spörsmål icke i detta fall, såvitt nu kan bedömas, får särskild aktualitet. Självfallet bör emellertid frågan uppmärksammas vid den fortsatta utredningen i ärendet.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels medgiva, att omskolning av i militärtjänst skadade må anordnas i huvudsaklig överensstämmelse med vad av mig i det föregående anförts,

dels medgiva, att till sådana skadade utgående livräntor må, utan hinder av vad i ämnet eljest må vara stadgat, under tiden för ifrågavarande omskolning eller däremot svarande utbildning utgå med minst det belopp, vartill livräntetagaren varit berättigad vid omskolnings- eller utbildningstidens början,

dels ock under riksstatens fjärde huvudtitel till *Omskolning av i militärtjänst skadade* för budgetåret 1945/46 anvisa ett *förslagsanslag* av 400 000 kronor.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Gösta av Sandeberg.